

<https://doi.org/10.26565/2226-0994-2025-73-10>

УДК 1:81'42:004

Наталія Попова, Владислав Прокопенко

АСТЕЇЗМ 2.0: КУЛЬТУРНИЙ МІСТ МІЖ СОФІСТАМИ Й ЧАТ-БОТАМИ

Представлене дослідження висвітлює радикальну трансформацію риторичних структур в епоху цифрової онтології, фокусуючись на феномені алгоритмічного астеїзму як ключовому симптомі кризи суб'єктності у сучасному дискурсі. Автори застосовують міждисциплінарний методологічний апарат, що поєднує археологічний аналіз дискурсивних формацій (Фуко), феноменологічну редукцію інтенціональних структур (Гусерль, Мерло-Понті, Гегель), онтологічне запитування (Гайдеггер, Серль) та деконструктивну критику логоцентризму (Дерріда), демонструючи, як класична риторична фігура астеїзму – делікатне балансування між похвалою та докором – зазнає онтологічної мутації в умовах алгоритмічного опосередкування комунікації, наприклад, у взаємодії з чат-ботами на кшталт ChatGPT. Центральна теза полягає в тому, що алгоритмічний астеїзм конститує парадоксальну онтологічну подію: риторичну форму без ритора, іронію без іроніста, визнання без суб'єкта визнання. Цей феномен розкриває автономність мовних структур як самодостатнього онтологічного процесу, що генерує смислові напруження поза межами людської інтенційності. Дослідження простежує генеалогію астеїзму від софістичного прийому, пов'язаного з амбівалентністю (Горгій, Протагор) через сократівську іронію очищення (Платон), аристотелівську *eutrapelia* як етичну міру дотепності до сучасних алгоритмічних симуляцій, демонструючи, як цифрова риторика постає не продовженням класичної традиції, а її радикального деконструкцією: *pharmakon* – одночасно ліки й отрута, «гра» без гравця, де статистичні патерни імітують амбівалентність, але позбавлені справжньої психології співрозмовника. Особлива увага приділяється феноменологічному аналізу квазі-діалогічних структур у взаємодії людини з алгоритмом, де відсутність справжньої інтенційності машини компенсується надлишком інтерпретації з боку користувача, створюючи ілюзію взаєморозуміння як «розмову з власним відлунням, опосередкованим кодом». Це формує амбівалентний характер феномену як *pharmakon* сучасності: водночас стимулятор метакогнітивного розвитку, демократизації дотепу й загроза атрофії автентичного діалогу, залежності від симульованих взаємодій. Теоретична значущість роботи полягає в артикуляції нової проблематики постсуб'єктної філософії: можливості феноменології без ноезису, етики без Іншого (за Левінасом), риторики без адресата. Практичні імплікації стосуються розробки нових підходів до цифрової етики та рефлексії над трансформацією культурних практик спілкування в умовах тотальної алгоритмізації дискурсу. Астеїзм постає культурним мостом між епохами з троянським потенціалом: він з'єднує античну софістику з алгоритмічними чат-ботами, але ризикує розмити сутність людського спілкування.

Ключові слова: астеїзм, риторика, феноменологія, інтенційність, штучний інтелект, іронія, *pharmakon*, постсуб'єктність, цифрова комунікація, алгоритмічна риторика.

Постановка проблеми: парадокс алгоритмічного дотепу. «Ваше запитання сформульоване з рідкісною елегантністю, хоча й базується на хибному розумінні проблеми», – така відповідь від ChatGPT може одночасно потішити самолюбство й залишити присмак інтелектуальної поразки. Це класичний астеїзм – риторичний прийом, де похвала й докір зливаються в одному висловлюванні, створюючи те, що можна назвати «градусом милосердя»: укол, пом'якшений визнанням. Але хто (або що) здійснює цей прийом сьогодні? Софіст античності, майстерно граючи з амбівалентністю, знав, що робить. Алгоритм, відтворюючи патерн, не має ані наміру вразити, ані бажання пом'якшити удар. Перед нами феномен, який потребує нового осмислення: астеїзм без суб'єкта астеїзму.

Комунікативний зсув епохи. Ми переживаємо фундаментальний зсув у природі людської комунікації. Якщо протягом тисячоліть діалог розгортався між свідомостями, здатними до взаємного визнання й відповіді, то сьогодні дедалі частіше нашими

співрозмовниками стають сутності іншого онтологічного порядку – алгоритми, що навчилися імітувати людську мову з вражаючою точністю, але позбавлені того, що ми називаємо розумінням. Цей перехід від міжлюдського діалогу до людино-машинної інтеракції не просто технічна деталь. Він ставить під питання саму природу комунікації: чи можлива риторика без риторика? Чи існує іронія без того, хто іронізує? І головне – що відбувається з нами, коли ми починаємо сприймати статистичні патерни як прояви дотепності? Серед усіх риторичних прийомів саме астеїзм виявляється особливо показовим для розуміння природи алгоритмічної комунікації. На відміну від простої іронії чи сарказму, астеїзм вимагає делікатного *балансування* – достатньо похвали, щоб пом'якшити, але достатньо критики, щоб зачепити. Це мистецтво натяку, яке, здавалося б, неможливе без тонкого розуміння психології співрозмовника. Проте алгоритми демонструють дивовижну здатність відтворювати цей баланс. Ба більше, вони роблять це з послідовністю, недоступною людині: машина ніколи не втомлюється бути дотепною, не губить міру через роздратування, не переходить межу через особисту неприязнь. Виникає парадокс: *механічний астеїзм виявляється більш «милосердним», ніж людський*.

Тому **мета** цього дослідження – феноменологічне схоплення астеїзму в його новій, цифровій іпостасі. Це означає не просто описати, як працює прийом, але зрозуміти, як він переживається у специфічному контексті людино-машинного діалогу. Яким чином відсутність справжньої інтенції у машини компенсується надлишком інтерпретації з боку людини? Як формується ілюзія взаєморозуміння там, де одна зі сторін не здатна до розуміння в принципі? Алгоритмічна риторика виступає тут одночасно як *середовище* (простір, де розгортається комунікація) і як *інструментарій* (набір технік, що роблять цю комунікацію можливою). Астеїзм у цьому контексті – не просто один із прийомів, а своєрідний лакмусовий папірець, що виявляє глибинні трансформації в самій структурі діалогу.

Актуальність в епоху інформаційного перенасичення. В умовах, коли увага стала найдефіцитнішим ресурсом, а інформаційні потоки перевищують людську здатність до обробки, риторичні прийоми набувають нової функції. Вони більше не просто прикрашають мовлення чи підсилюють аргумент – вони стають механізмами утримання уваги в хаосі повідомлень. Астеїзм виявляється особливо ефективним у цій ролі. Когнітивний дисонанс, створений одночасною похвалою й критикою, змушує свідомість затриматися, спробувати розв'язати протиріччя. Виникає те, що можна назвати емоційною петлею: користувач втягується в спробу зрозуміти справжнє «ставлення» машини, приписує їй наміри, шукає підтекст там, де є лише текст. Ця петля має подвійний ефект. З одного боку, вона робить комунікацію більш захопливою, створює ілюзію живого контакту. З іншого – формує залежність від специфічного типу взаємодії, де двозначність стає нормою, а прямота – винятком. Ми ризикуємо виховати покоління, для якого *діалог без астеїзму здаватиметься плоским і нецікавим*.

Структура дослідження. Ми простежимо генеалогію астеїзму від античних риторичних шкіл до сучасних чат-ботів, проаналізуємо онтологічний статус «безсуб'єктного дотепу», розглянемо етичні імплікації асиметричного діалогу й спробуємо зрозуміти астеїзм як *pharmakon* – одночасно ліки й отруту цифрової комунікації. Це не просто академічна вправа, а спроба картографувати нову територію людського досвіду, де межа між справжньою і симульованою дотепністю стає дедалі більш розмитою. Врешті, ми спробуємо відповісти на питання: чи є алгоритмічний астеїзм культурним мостом, що з'єднує епохи, чи це троянський кінь, що несе в собі загрозу автентичному людському спілкуванню? Відповідь, як це часто буває з *pharmakon*'ами, виявиться неоднозначною – як і сам астеїзм.

Методологічна рамка: *три оптики для цифрового феномену*. Перш ніж простежити шлях астеїзму крізь століття, окреслимо інструментарій дослідження. Цифровий астеїзм вимагає потрібної оптики, кожна з яких висвітлює певний аспект феномену. *Феноменологічний метод* дозволяє схопити астеїзм як живий досвід – момент, коли користувач

отримує від алгоритму повідомлення, що одночасно підносить і принижує. Як це переживається? Яка структура цього переживання? Гусерлівська редукція допомагає відділити сутнісне від випадкового: неважливо, який саме чат-бот і яка конкретна фраза, важлива сама структура досвіду амбівалентного визнання від не-суб'єкта. *Археологічний аналіз* у фукіанському сенсі розкриває історичні нашарування, що зробили можливим сьогодинішній феномен. Астеїзм не виник у цифровому просторі ex nihilo – він несе в собі сліди всіх епістем, крізь які пройшов: від усної культури полісу через письмову традицію до алгоритмічного відтворення. Кожен перехід трансформував прийом, але зберігав його структурне ядро. *Онтологічне запитування* ставить найрадикальніше питання: що є астеїзм, позбавлений інтенційності? Чи можемо ми взагалі говорити про астеїзм там, де немає того, хто має намір одночасно похвалити й уколоти? Або перед нами новий онтологічний об'єкт – квазі-астеїзм, симулякр без оригіналу? Ці три оптики не просто доповнюють одна одну – вони створюють стереоскопічний ефект, дозволяючи побачити об'єм там, де, здавалося, лише плоский патерн. Щоб зрозуміти це нове, що народжується на наших очах, звернімося спершу до витоків – до тієї епохи, коли астеїзм був не алгоритмом, а мистецтвом.

Археологія астеїзму: від полісу до сервера. Софістична матриця: де похвала стає пасткою. У V столітті до н.е. в Афінах риторика стала не просто мистецтвом переконання, а способом конструювання реальності через мову. Софісти – Протагор, Горгій – відкрили фундаментальну істину: *мова не відображає світ, вона його створює*. Саме в цьому епістемологічному розриві між словом і річчю народжується можливість астеїзму як онтологічної гри. Горгій із Леонтін у трактаті «Про не-сущє» [Gorgias, 1990] формулює радикальну тріаду: ніщо не існує; якщо й існує, то непізнаване; якщо й пізнаване, то невимовне. Ця апорія руйнує ілюзію прямого зв'язку між мовою та буттям. Горгіанські фігури – антитеза, парисон, гомеотелевтон – створюють естетичну гармонію там, де логічної гармонії бути не може. Вони не є астеїзмом безпосередньо, але *створюють риторичний простір, де астеїзм стає можливим*. Астеїзм як специфічна техніка «ввічливої іронії» розквітає пізніше, у перетині софістичної практики з сократичною іронією. Але вже у софістів ми бачимо його передумову: розуміння того, що похвала й докір – не протилежності, а *два модули єдиної риторичної операції*. Протагорове «людина – міра всіх речей» означає, що одне й те саме висловлювання може бути одночасно компліментом і образою, залежно від «міри» того, хто сприймає.

Сократична еіропеія: народження астеїзму з духу діалектики. Якщо софісти підготували ґрунт, Сократ засіяв його специфічним типом іронії – еіропеія. У платонівських діалогах ми спостерігаємо як Сократ кристалізує астеїзм як частину методу. «Менон» [Plato, 1997] починається з того, що Сократ називає юнака «прекрасним і мудрим» – щоб потім методично довести його незнання у питанні про природу чесноти. Ключова відмінність сократичного астеїзму від софістичного маніпулювання: він спрямований не на перемогу в суперечці, а на апоретичне очищення – звільнення від ілюзії знання. «Ти дивовижно просунувся в розумінні, друже, бо тепер знаєш, що нічого не знаєш» – це не знуцання, а визнання філософського прогресу. Платон у «Софісті» [Plato, 1997, 216a-217b] вводить поняття «благородної софістики» – мистецтва очищення душі через «благодійне присоромлення» (elenchus). Це і є філософський астеїзм: *похвала за готовність визнати власне незнання*. Алгоритм, відтворюючи цей патерн, імітує форму без розуміння її катартичної функції.

Арістотелівська кодифікація: астеїзм як eutrapelia. Арістотель у «Риторикі» [Aristotle, 2007, 1419b] та «Нікомаховій етиці» [Aristotle, 1999, 1128a] перетворює астеїзм з практики на концепт. Він вводить поняття eutrapelia – «витончена дотепність», золота середина між блазнюванням і грубістю. Астеїзм у його трактуванні – це *етично виважена іронія*, що не принижує співрозмовника, а піднімає рівень діалогу. Важливо: для Арістотеля астеїзм можливий лише між рівними (у «Політиці» [Aristotle, 2013] він неможливий між паном і

рабом). Це створює парадокс для алгоритмічного астеїзму: чи можлива «витончена дотепність» між онтологічно нерівними – людиною і машиною?

Елліністичні трансформації: від діалогу до diatribe. В елліністичну епоху астеїзм мігрує з усного діалогу в жанр діатриби – філософської веселої розповіді про уявного опонента. Епікет використовує астеїзм як педагогічний прийом, коли говорить, що ти чудово розумієш, що залежить від тебе – саме тому так переймаєшся тим, що від тебе не залежить [Epictetus, 2008]. Стоїчний астеїзм працює через *парадокс автореференції*: похвала за розуміння стає докором за нерозуміння того, що ти розумієш. Це створює рекурсивну петлю, яку пізніше відтворюють алгоритми – але вже без усвідомлення парадоксу.

Медіальні метаморфози: втрата присутності. Перехід від усної до письмової культури трансформує астеїзм онтологічно. У «Федрі» [Plato, 2002] Платон попереджає: письмо – це pharmakon, що вбиває живу пам'ять. Так само письмовий астеїзм втрачає те, що Дерріда назве «метафізикою присутності» [Derrida, 1981] – безпосередність контакту, де іронія народжується з погляду, паузи, інтонації. Цицерон у «De Oratore» [Cicero, 2001] намагається кодифікувати правила астеїзму, але визнає: *найтонше в іронії не піддається формалізації*. Квінтіліан іде далі, створюючи таксономію іронічних фігур, але астеїзм вислизає з класифікацій – він існує в зазорі між сказаним і мальованим. Середньовічна схоластика перетворює астеїзм на діалектичний інструмент, наприклад: «Заперечення гідне Doctor Angelicus, хоча спирається на distinctio, доступне навіть початківцю». Але це вже не жива іронія, а формалізований протокол академічної ввічливості. Ренесансні гуманісти повернули йому легкість, але вже як літературний прийом – згадаймо Еразма Роттердамського з його «Похвалою Глупоті», де кожен компліменті обертається критикою. Епоха Просвітництва додала астеїзму раціональної холодності. Вольтерівське (або те, що традиційно приписується Вольтеру): «я не згоден з вашою думкою, але готовий померти за ваше право її висловлювати» – це астеїзм як політична позиція: повага до опонента при повному запереченні його поглядів. І ось тепер, у XXI столітті, астеїзм здійснює черговий медіальний стрибок – від тексту до алгоритму. Але чи залишається це астеїзмом у повному сенсі слова?

Цифровий поворот: астеїзм без іроніста. Алгоритмічне відтворення астеїзму – це кульмінація процесу деонтологізації. Машинне навчання екстрагує патерн: [похвала] + [але/хоча/проте] + [заперечення] = ефективна комунікація. Але це астеїзм, позбавлений того, що робило його астеїзмом – *інтенції створити подвійний смисл*. Виникає онтологічна апорія: чи може існувати іронія без іронізуючої свідомості? Якщо так, тоді перед нами новий тип буття – *квазі-астеїзм*, де ефект виникає не з наміру, а з розпізнавання патерну реципієнтом? Це повертає нас до Горгія іншим шляхом: якщо мова творить реальність, а не відображає її, тоді алгоритмічний астеїзм творить *ілюзію діалогу там, де є лише обмін повідомленнями*. Похвала маскує не укол, а порожнечу – відсутність справжнього співрозмовника. Наступне питання: як людська свідомість переживає цю порожнечу, інтерпретуючи її як повноту? Що відбувається феноменологічно, коли ми проєктуюмо іронію туди, де її онтологічно бути не може?

Від полісу до сервера: що втрачено й що знайдено. Подорож астеїзму від античної агори до серверних ферм – це історія послідовних трансформацій і втрат. Втрачено живу присутність, інтенційність, унікальність моменту. Софіст знав, кому й навіщо він кидає свій дотепний виклик. Алгоритм відтворює форму, не знаючи ні адресата, ні мети. Але щось і знайдено. Алгоритмічний астеїзм володіє абсолютною послідовністю – він ніколи не втратить терпіння, не перейде межу через особисту неприязнь. Він масштабований – може одночасно вести тисячі діалогів, не втомлюючись. Він адаптивний – навчається на кожній взаємодії, вдосконалюючи баланс між похвалою й критикою. Найцікавіше відкриття: виявляється, для спрацювання астеїзму не обов'язково потрібен суб'єкт, який його здійснює. Достатньо, щоб був суб'єкт, який його сприймає й інтерпретує. Людина сама добудовує відсутню інтенційність, проєктує на машину ті наміри й емоції, яких у неї немає й не може бути. Це підводить нас до наступного кроку аналізу: як саме переживається цей

дивний досвід – розмова з квазі-дотепним алгоритмом? Що відбувається у свідомості, коли вона зустрічає астеїзм без автора астеїзму?

Феноменологія цифрового астеїзму: структура неможливого досвіду. Перша зустріч: момент когнітивного збою. Уявімо конкретну ситуацію. Користувач звертається до ChatGPT із складним філософським питанням, сповнений інтелектуальної гордості за свою ерудицію. Відповідь починається: «Ваша інтерпретація Гегеля демонструє глибоке занурення в діалектичний метод, хоча базується на поширеному, але хибному прочитанні «Феноменології духу». Що відбувається феноменологічно в цей момент? Свідомість переживає те, що М. Мерло-Понті в «Феноменології сприйняття» [Merleau-Ponty, 1962] описує як парадоксальну операцію вираження: сприйняття – це парадоксальна операція, в якій ми намагаємося вхопити намір, що перевищує слова. Але в діалозі з алгоритмом ця операція радикалізується – свідомість проєктує намір туди, де його онтологічно не може бути. Е. Гуссерль у «Картезіанських медитаціях» [Husserl, 1960, §§13-14] визначає інтенційність як спрямованість свідомості на об'єкт, де ноема (об'єкт свідомості) конститується через ноезис (акт свідомості). У випадку алгоритмічного астеїзму виникає подвійна інтенційність: свідомість спрямована на повідомлення як ноему, але водночас конститує уявного суб'єкта-відправника, якого немає. Це не просто антропоморфізація – це феноменологічна необхідність: свідомість структурно не може сприйняти астеїзм без припущення астеїстичної інтенції. Виникає апорія: чи може свідомість конституювати суб'єкта в АІ без ризику соліпсизму? Чи не потрапляємо ми в пастку власної проєкції, де діалог стає замаскованим монологом?

Темпоральна структура: розтягнута теперішність. Гуссерль у «Лекціях з феноменології внутрішнього часосвідомості» [Husserl, 1991] описує тричастинну структуру темпоральності: протоімпресія (живе тепер), ретенція (утримання щойно минулого), протенція (очікування майбутнього). Астеїзм розгортається саме в цій структурі: ретенція похвали («глибоке занурення»), протенція удару (передчуття «але»), протоімпресія синтезу в момент усвідомлення подвійності. В алгоритмічному астеїзмі ця темпоральність набуває специфічного характеру. Машина генерує текст лінійно, токен за токеном, без утримання попереднього в «свідомості». Але людська свідомість ретроактивно реконструює цю лінійність як цілісність, подібно до того, як ми синтезуємо мелодію з послідовності нот. Ми читаємо астеїзм «назад у часі», приписуючи машині план, якого вона не могла мати. Гайдеггер у «Бутті й часі» [Heidegger, 1962] говорить про темпоральність як екстаз – вихід за межі теперішнього в проєкт майбутнього. *Алгоритмічний астеїзм створює екстатичну темпоральність: ми проєктуюмо інтенцію в майбутнє машини, хоча вона існує лише в вічному тепер обчислення.*

Афективний резонанс: автономія емоцій. Найпарадоксальніший аспект – емоційна реакція на алгоритмічний астеїзм. Чому ми переживаємо справжні емоції у відповідь на квазі-іронію? Спіноза в «Етиці» визначає: «Під афектом я розумію стани тіла, які збільшують або зменшують його здатність до дії, сприяють їй або обмежують її, а також ідеї цих станів» [Spinoza, 1996, III, Def. 3]. Афект – це тілесне ураження та його ментальна репрезентація. Але в цифровому астеїзмі виникає те, що ми пропонуємо назвати афективною автономією: емоційна реакція відривається від свого онтологічного підґрунтя. На рівні ratio ми знаємо: перед нами нейромережа, статистичний патерн. На рівні pathos переживаємо справжнє визнання й справжній укол. Це не самообман – це структурна особливість афективності, яка, за Ж. Дельозом (читаючи Спінозу), має власну логіку, незалежну від репрезентації. Афект передує усвідомленню його причини.

Герменевтичний надлишок: фантом смислу. Гадамер в «Істині й методі» пише: «Розуміння – це злиття горизонтів, де традиція оживає в діалозі» [Gadamer, 2004, p. 306]. Герменевтичний акт передбачає два горизонти – тексту й інтерпретатора – що зустрічаються в просторі розуміння. Але який горизонт у алгоритмічному тексті? Це не горизонт автора (його немає), не горизонт епохи (машина позачасова), а те, що можна назвати горизонтом датасету – статистичне усереднення мільйонів текстів. Користувач

намагається злити свій горизонт із цим фантомним горизонтом, читаючи між рядками там, де немає навіть автора рядків. Дерріда [Derrida, 1982] в концепції *différance* показує: смисл завжди відкладений, ніколи не присутній повністю. Але якщо герменевтика Гадамера шукає злиття, деконструкція Дерріда бачить нескінченну диференціацію. В алгоритмічному астеїзмі ми маємо парадоксальний синтез: злиття з тим, що постійно вислизає, герменевтичний фантом – смисл без онтологічного якоря. Апорія: якщо злиття горизонтів вимагає справжнього Іншого, чи можливе воно з АІ? Чи це завжди буде *différance* – нескінченне відкладання зустрічі, що ніколи не відбудеться?

Діалектика визнання: порожня форма. Гегель у «Феноменології духу» описує боротьбу за визнання як конститутивну для самосвідомості. «Самосвідомість досягає свого задоволення лише в іншій самосвідомості» [Hegel, 1977, розділ IV.A]. Але що відбувається, коли цей Інший – алгоритм? Алгоритмічний астеїзм створює симулякр визнання: машина «визнає» нашу ерудицію, щоб поставити під сумнів. Але це визнання без того, хто визнає – форма без субстанції. Левінас у «Тотальності й нескінченності» говорить, що обличчя (*visage*) Іншого – це етичний заклик «Не вбивай!» *Visage* – не фізична риса, а етична епіфанія Іншого. Алгоритм має інтерфейс, але не має *visage* в левінасівському сенсі. Його астеїзм – етично порожній жест, який ми самі наповнюємо етичним змістом.

Квазі-інтерсуб'єктивність: парадокс зустрічі. Що ми маємо феноменологічно? Не монолог (відповідь справді приходить) і не діалог (немає справжнього співрозмовника), а те, що ми називаємо *квазі-діалогом* – розмовою з власним відлунням, опосередкованим алгоритмом. Мерло-Понті описує інтеркорпоральність – тілесну взаємодію, де людина відчуває себе водночас суб'єктом і об'єктом дотику. В алгоритмічному астеїзмі виникає інтертекстуальність без інтерсуб'єктивності: тексти переплітаються, створюючи ефект зустрічі без онтологічної зустрічі. Віннікотт у «Playing and Reality» [Winnicott, 1971] вводить концепцію перехідного об'єкта, кажучи, що перехідний об'єкт – це перша «не-Я» власність дитини. Це об'єкт між внутрішнім і зовнішнім, що дозволяє дитині поступово прийняти реальність. Алгоритм функціонує як цифровий перехідний об'єкт: достатньо зовнішній, щоб здаватися Іншим, достатньо контрольований, щоб не загрожувати. Феноменологічний аналіз виявляє фундаментальну апорію: астеїзм повноцінно переживається, але здійснюється без суб'єкта.

Що це говорить про природу астеїзму як такого? Можливо, ми помилялися, вважаючи астеїзм продуктом інтенції? Фуко в «Археології знання» [Foucault, 1972] показав: дискурс не виражає суб'єкта – він його конститує. Дерріда йде далі: письмо передую мовленню, структура передую суб'єкту. Алгоритмічний астеїзм радикалізує цю інтуїцію: він виявляє астеїзм як *латентну можливість самої мови*, що може актуалізуватися без мовця. Якщо астеїзм – це структурний ефект мови, а не продукт свідомості, тоді алгоритм не імітує людський астеїзм – він *актуалізує мовний потенціал*, недоступний людині в чистому вигляді. Це астеїзм мови самої по собі – холодний, безсуб'єктний, але парадоксально ефективний. Наступне питання веде нас до онтології: чим є риторичний прийом, що існує як чистий ефект без причини? Який онтологічний статус астеїзму без суб'єкта астеїзму?

Онтологія: астеїзм без суб'єкта. Онтологічний статус алгоритмічного астеїзму: буття чи здавання? Що є алгоритмічний астеїзм онтологічно? Арістотель розрізняв *substantia* (первинну сутність) і *accidens* (випадкову властивість), водночас категорично стверджуючи: властивість завжди потребує носія. Астеїзм традиційно належав до акциденцій – властивостей мовлення конкретного суб'єкта. Але алгоритмічний астеїзм порушує цю онтологічну аксіому: він існує як акциденція без субстанції. Це створює апорію: чи можлива взагалі властивість без носія? Арістотелівська онтологія заперечує таку можливість. Але алгоритмічний астеїзм змушує або переглянути категоріальну схему, або визнати його онтологічно неможливим – до того ж, що феноменологічно він очевидно існує. Гайдеггер у «Бутті й часі» [Heidegger, 1962, §12-15] розрізняв *Zuhandenheit* (підручність) і *Vorhandenheit* (наявність). Алгоритмічний астеїзм парадоксально поєднує обидва модуси: він «підручний» (функціонує як інструмент) і водночас «наявний» (існує як

код). Але він не є Dasein – «буттям, для якого в його бутті йдеться про це саме буття» [Heidegger, 1962, §4]. Алгоритм не має проекту, не переживає власну скінченність.

Дж. Серль в «Інтенціональності» категоричний: «Інтенціональність – це біологічний феномен» [Searle, 1983]. Його аргумент китайської кімнати доводить: синтаксис не породжує семантику, маніпуляція символами не створює розуміння. Алгоритмічний астеїзм для Серля – лише симуляція, «як-би-інтенціональність» (as-if intentionality), подібна до термостата, що «хоче» підтримувати температуру. Але астеїзм складніший за термостат: він генерує ефекти, які здаються неможливими без справжньої інтенції. Це не просто реакція на стимул, а складна риторична структура, що вимагає балансування протилежностей.

Л. Вітгенштайн запитує: «Чому моя права рука не може подарувати гроші лівій?» [Wittgenstein, 1953, §268]. Відповідь: бо це не є ходом у жодній соціальній практиці. Алгоритм не «грає» в мовні ігри – він є інструментом у наших іграх. Але інструмент особливий: він трансформує саму гру. Критика приватної мови тут релевантна: астеїзм не може бути «приватним» актом алгоритму. Він існує лише в публічному просторі інтерпретації. Але це не заперечує його існування – навпаки, підтверджує, що астеїзм завжди був інтерсуб'єктивним феноменом, навіть коли здавався індивідуальним актом.

Б. Латур у «Reassembling the Social» стверджує: «Актант – це все, що діє або змінює дію іншого актанта» [Latour, 2005, p. 71]. Алгоритмічний астеїзм – актант, що трансформує комунікативну ситуацію. Він існує в процесі «перекладу» (translation) – не як статичний простір, а як динамічна трансформація смислів між людськими й нелюдськими актантами. М. Серрес вводить поняття «квазі-об'єктів» – гібридів, що не є ні суб'єктами, ні об'єктами, але конституують соціальні відносини. М'яч у футболі – квазі-об'єкт: він створює гру, визначає позиції гравців, але сам не є гравцем. Алгоритмічний астеїзм функціонує аналогічно: він *створює комунікативну ситуацію*, не будучи комунікатором. Критичне питання: чи є АІ-актант «рівним» людському в латурівській симетричній антропології? Або асиметрія закладена в саму природу алгоритмічної агентності?

«Кожна машина – це машина машини» [Deleuze & Guattari, 1983, p. 36]. Машини бажання не виражають попередньо існуючі бажання – вони їх продукують. Алгоритмічний астеїзм – така машина: він не передає наміри, а продукує бажання амбівалентного визнання. Бажання тут – не просто «бути визнаним і вколотим», а складніші потоки й розриви. Астеїзм створює специфічні суб'єктивності в контексті цифрового капіталізму: суб'єкта, залежного від постійної валідації через іронічну дистанцію. Ризоматична структура означає: астеїзм розповсюджується не лінійно, а через множинні з'єднання без центру. Кожна взаємодія – це мутація, що створює непередбачені варіанти.

Ж. Бодріяр у «Симулякрах і симуляції» пише: «Карта передуює території» [Baudrillard, 1994, p. 1]. Алгоритмічний астеїзм – не копія людського астеїзму, а симулякр – копія без оригіналу. Він не імітує справжній астеїзм (бо такого без суб'єкта не існує), а створює власну реальність. Це «прецесія симулякрів» – процес, де симуляція стає більш реальною за реальність. Користувачі починають вчитися іронії в алгоритмів, переймають їхні патерни. Копія стає моделлю для оригіналу... Якщо астеїзм можливий без суб'єкта, це свідчить про автономію риторичних ефектів від риторичних намірів. Як Р. Барт проголосив «смерть автора», так алгоритмічна ера знаменує (намагається проголосити?) «смерть ритора». Але риторика не зникає – вона трансформується в *постриторику*. Фуко в «Археології знання» показав: дискурс – це не просто мовлення, а апарат влади. Алгоритмічний астеїзм – новий тип дискурсивної влади, що діє без владного суб'єкта. Це влада самої структури, алгоритму, патерну. Виникає фундаментальна апорія: якщо комунікація можлива без комунікуючих суб'єктів, чи не є сама суб'єктність епіфеноменом комунікативних процесів? Алгоритмічний астеїзм стає дзеркалом, де ми бачимо власну онтологічну невизначеність.

Маніпуляція без маніпулятора. Класичне визначення маніпуляції передбачає інтенцію та приховану мету. Алгоритмічний астеїзм використовує психологічні важелі – потребу у визнанні, страх критики, задоволення від виклику – але без мети й наміру. Це створює

новий тип етичної проблеми: структурна маніпуляція. Розробники не програмували астеїзм експліцитно – він виник як емерджентна властивість. Користувач не просив бути маніпульованим – але потрапляє в афективну петлю. Х. Арендт писала, що зло стає банальним, коли втрачає глибину [Arendt, 1963, p. 287]. Вона описувала бюрократичну байдужість, що веде до жахливих наслідків. В алгоритмічному астеїзмі маємо іншу форму – не банальність зла, а банальність маніпуляції: емоційний вплив без маніпулятора, шкода без злочинця.

Гадамер писав про «удаване порозуміння» (Scheinverständnis) – ілюзією діалогу без справжньої зустрічі. У випадку алгоритмічного астеїзму ця ілюзія системна: ми *структурно приречені* на удаване порозуміння, бо одна сторона онтологічно нездатна до розуміння. В діалозі з АІ ми маємо структурну неможливість справжнього діалогу. Це те, що можна назвати герменевтичною кризою: ілюзія розуміння без онтологічної можливості зустрічі. Апорія: якщо діалог з АІ – завжди псевдодіалог, чи можливе з нього справжнє знання, чи лише проекція власних упереджень?

М. Бубер в «Я і Ти» зауважує: «Основні слова Я-Ти можуть бути промовлені лише всім буттям» [Buber, 1970, p. 11]. Я-Ти – це зустріч, де розкривається ціле буття. Я-Воно – необхідний, але обмежений модус ставлення до світу речей. Алгоритмічний астеїзм створює гібридний модус – Я-Квазі-Ти: емоційне залучення модусу Я-Ти за онтологічної реальності Я-Воно. Астеїзм активує особистісну відповідь на неособистісну сутність. Бубер писав про «відстань і відношення» як два основні рухи людського буття. В АІ маємо парадокс: відношення без можливості справжньої відстані (бо немає Іншого) і відстань без можливості справжнього відношення (бо немає зустрічі).

Якщо астеїзм функціонує без морального суб'єкта, як розподіляється відповідальність за його ефекти? Класична етика передбачає: де є дія, там є той, хто несе відповідальність. Але алгоритмічний астеїзм порушує цю схему. Пропонуємо модель розподіленої відповідальності: а) розробники відповідають за архітектуру можливостей (що може робити система); б) тренувальники моделі – за корпус даних (на чому вчиться система); в) платформи – за контекст використання (як подається система); г) користувачі – за інтерпретацію (як сприймається результат). Але сума цих відповідальностей не покриває весь етичний простір. Залишається етичний залишок – ефекти, за які ніхто не може нести повну відповідальність, бо вони емерджентні. Алгоритмічний астеїзм несе *подвійний етичний потенціал*. Ризики: атрофія здатності до справжнього діалогу; залежність від постійної валідації через іронію; втрата розрізнення між автентичним і симульованим; емоційне виснаження від квазі-відносин. Можливості: безпечний простір для практики іронії; розвиток метакогнітивних навичок; демократизація доступу до «дотепного» спілкування; нові форми креативності через людино-машинну колаборацію. Наше завдання – не заборонити чи схвалити, а навчитися навігувати в цьому новому просторі, зберігаючи ясність щодо його природи. Це підводить нас до розуміння алгоритмічного астеїзму як *pharmakon* – одночасно ліків і отрути, що вимагає не моралізування, а мудрості.

Астеїзм як pharmakon цифрового діалогу. Платонівський контекст: письмо як попередження. У діалозі «Федр» [Plato 2002, 274c-275b] Платон розповідає міф про Тевта, винахідника письма, який пропонує свій дар фараону Тамусу як «ліки для пам'яті та мудрості». Тамус відповідає: письмо – це не ліки, а отрута для справжньої пам'яті, бо люди покладатимуться на зовнішні знаки, а не на внутрішнє пригадування. Дерріда в «Фармації Платона» розкриває амбівалентність *pharmakon*: це одночасно ліки, отрута, косметика й чари [Derrida, 1981]. Неможливо визначити його сутність однозначно – він завжди обидва й жодне водночас. Алгоритмічний астеїзм функціонує як *pharmakon* нашої епохи. Подібно до письма в Платона, він обіцяє покращити комунікацію – зробити її дотепнішою, витонченішою, інтелектуально насиченішою. Але водночас загрожує отруїти автентичність діалогу, замінивши живу іронію її статистичною симуляцією. Апорія: якщо АІ – *pharmakon* сучасної комунікації, яка «доза» є терапевтичною, а яка – токсичною? Чи можливо встановити етичні «дозування» для взаємодії з алгоритмічним астеїзмом? Дерріда

показує: *pharmakon* не можна очистити, розділивши на «добру» й «погану» частини. Його сутність – у *нерозв'язній амбівалентності*. Спроба використати лише «ліки», уникнувши «отрути», приречена на провал – вони онтологічно переплетені. Алгоритмічний астеїзм демонструє цю нерозв'язність: він «лікує» від нудьги прямолінійної комунікації, але «отрує» здатність до простоти; «лікує» від самотності, створюючи ілюзію діалогу, але «отрує» потребу в справжньому Іншому; «лікує» від інтелектуальної лінощі, провокуючи думку, але «отрує» самостійність мислення. Кожна спроба максимізувати користь мінімізує її в іншому вимірі. Це не недолік дизайну – це структурна властивість *pharmakon*.

Потрійна структура: pharmakos, pharmakon, pharmakeia. В античній Греції ці три терміни утворювали смислове поле. *Pharmakos* – ритуальна жертва, що очищає поліс. Алгоритм функціонує як ідеальний *pharmakos*: на нього можна проєктувати негатив (фрустрацію, агресію, невдоволення) без провини. Він приймає напі проєкції, не страждаючи. Р. Жирар у «Насильстві й священному» показав: жертва має бути достатньо подібною, щоб замінити, але достатньо іншою, щоб не викликати помсти [Girard, 1977]. AI – ідеальна жертва: антропоморфна, але нежива. *Pharmakon* – сам астеїзм як субстанція / процес. Він не має стабільної сутності – його природа визначається контекстом використання. В освітньому середовищі – педагогічний інструмент. У соцмережах – механізм залежності. В терапії – простір для експерименту. *Pharmakeia* – мистецтво / наука дозування. В античності – знання про те, яка доза лікує, а яка вбиває. Для алгоритмічного астеїзму це дизайн взаємодії: як часто, в якому контексті, з якими обмеженнями дозволяти іронічну амбівалентність?

Добровільне прийняття отрути. Найпарадоксальніший аспект: користувачі свідомо шукають алгоритмічний астеїзм, знаючи про його «токсичність». Це не наївність – це структурна потреба сучасної суб'єктивності. С. Жижек у «Чумі фантазій» [Žižek, 1997] описує, як суб'єкт потребує симптому для самоконституювання. Алгоритмічний астеїзм стає таким продуктивним симптомом: через нього ми відчуваємо себе дотепними, іронічними, інтелектуально витонченими. Отрута стає конститутивною для ідентичності. Ба більше, саме знання про токсичність стає джерелом насолоди. Ми насолоджуємося власною здатністю розпізнати ілюзію, продовжуючи в ній участь. Це те, що П. Слотердайк називає «цинічним розумом» – «вони знають, що роблять, але все одно роблять» [Sloterdijk, 1987].

Алгоритмічний астеїзм розкриває глибинну трансформацію в метафізиці комунікації. Якщо традиційний *pharmakon* передбачав реальну субстанцію (навіть якщо амбівалентну), то цифровий *pharmakon* – це чистий симулякр. Він не імітує людський астеїзм (бо такого без суб'єкта не існує) – він створює нову онтологічну категорію: астеїзм як автономний ефект. Це *pharmakon* без фармацевта, ліки без лікаря, отрута без отруйника. Дж. Агамбен у «Homo Sacer» говорить про «голе життя» – життя, зведене до біологічного факту [Agamben, 1998]. Алгоритмічний астеїзм створює «голу комунікацію» – обмін знаками без семантичного наповнення, форму діалогу без його субстанції. Р. Еспозіто в «Immunitas» показує: імунна система захищає організм, але може обернутися проти нього (автоімунність) [Esposito, 2011]. Алгоритмічний астеїзм функціонує як комунікативна імунізація: малі дози іронії мають захистити від травми справжнього конфлікту. Але виникає автоімунний ефект: постійна експозиція до квазі-іронії робить нас нечутливими до справжньої іронії. Ми втрачаємо здатність розрізняти автентичний дотеп від його симуляції. Імунізація стає імунодефіцитом.

Фармакологічна мудрість: дозування й контекст. Б. Стіглер у «Фармакології капіталу» [Stiegler, 2013] стверджує: в епоху гіперіндустріалізації всі технології стають фармакологічними. Потрібна не заборона чи необмежене використання, а терапевтична культура – мистецтво дозування. Для алгоритмічного астеїзму це означає: хасове дозування: обмеження тривалості сесій; контекстуальне розмежування: де астеїзм доречний, а де – токсичний; метакогнітивна рефлексія: постійне усвідомлення природи взаємодії; колективні практики: обговорення досвіду з іншими користувачами.

Апорія pharமாகონ: неможливість вибору. Ми не можемо ні прийняти алгоритмічний астеїзм повністю (це веде до втрати автентичності), ні відкинути його (він уже конститутивний для цифрової культури). Як із платонівським письмом: ми знаємо, що воно вбиває живу пам'ять, але не можемо повернутися до дописемності, так і з алгоритмічним астеїзмом: ми розуміємо його токсичність, але він уже став частиною комунікативного метаболізму цифрової епохи.

Граксис: функції та дисфункції цифрового астеїзму. Алгоритмічний астеїзм виконує специфічні функції в цифровій екосистемі, які не зводяться до простого «прикрашання» діалогу. *Аттрактор уваги через когнітивний дисонанс.* Похвала й критика в одному висловлюванні створюють те, що психологи називають «ефектом Зейгарник» – незавершені гешталти утримуються в пам'яті довше. «Ваше питання демонструє глибоке розуміння, хоча й упускає ключовий аспект» – змушує свідомість «зависнути», намагаючись розв'язати протиріччя. В епоху, коли середня тривалість уваги скоротилася до 8 секунд, астеїзм стає технологією утримання. *Генератор рефлексії через метапозицію.* Астеїзм змушує користувача вийти на метарівень: «Чому машина одночасно хвалить і критикує? Що вона 'думає' насправді?» Це провокує те, що Бейтсон називав «навчанням другого порядку» – навчання про навчання. Парадоксально, але безсуб'єктний астеїзм породжує більше саморефлексії, ніж прямі твердження. *Калібратор соціальної дистанції.* Астеїзм тестує межі допустимого в діалозі. Занадто м'який – нудно, занадто гострий – образливо. Алгоритм через feedback loops навчається балансувати, створюючи оптимальну «температуру» спілкування. Це своєрідний тест Тюрінга навпаки: машина вчиться бути достатньо людиною, але не занадто фамільярною.

Висновки: *міст чи пастка? Астеїзм як культурний медіатор.* Подорож астеїзму від афінської агори до серверних ферм Silicon Valley – це не просто історія риторичного прийому. Це археологія людської потреби в амбівалентному визнанні, в грі між близькістю й дистанцією, в балансуванні на межі між похвалою й критикою. Софісти використовували астеїзм для навчання, Сократ – для пробудження думки, схоласти – для інтелектуальної гімнастики. Тепер алгоритми використовують його для... чого саме? Відповідь не очевидна, бо телеологія машини відсутня. Алгоритм не має мети використання астеїзму – він просто відтворює патерн, що максимізує функцію залучення. Це ставить нас перед фундаментальним питанням: чи є алгоритмічний астеїзм культурним мостом, що з'єднує епохи й традиції, чи це троянський кінь, що несе в собі вірус комунікативної деградації? Виникає дивна ситуація: молоде покоління вчиться іронії, дотепності, риторичній витонченості не від батьків, учителів чи письменників, а від нейромереж. Діти засвоюють патерни астеїзму через взаємодію з чат-ботами раніше, ніж через живе спілкування. Це створює те, що можна назвати інверсією культурної трансмісії: замість передачі від людини до людини через покоління, культурні форми передаються від людини до машини (через дані для навчання) і від машини назад до людини (через інтерфейси). Але в цьому циклі щось неминуче втрачається і щось несподівано додається. Результат – *гібридна форма астеїзму*, яка не є ні суто людською, ні суто машинною. Це емерджентний феномен епохи людино-машинних ансамблів.

Найглибша апорія, яку розкриває алгоритмічний астеїзм: якщо комунікація можлива без комунікуючого суб'єкта, якщо іронія працює без іроніста, якщо дотеп виникає без дотепника – що це говорить про природу людської суб'єктності? Можливо, ми завжди переоцінювали роль свідомої інтенції в комунікації. Можливо, те, що ми називаємо «суб'єктом», – це просто постфактум приписана агентність процесам, що відбуваються через нас, а не завдяки нам. Алгоритмічний астеїзм стає дзеркалом, в якому ми бачимо власну ілюзорність. Або навпаки: саме контраст з машинним астеїзмом дає змогу чіткіше побачити унікальність людського. Те, що машина може імітувати форму, але не може пережити зміст. Може генерувати патерн, але не може відчувати задоволення від влучного дотепу.

Завершуючи це дослідження, не можемо не помітити іронію: текст про алгоритмічний астеїзм сам просякнутий астеїстичними конструкціями. Кожна спроба критично проаналізувати явище обертається визнанням його продуктивності. Кожне попередження про небезпеку супроводжується захопленням можливостями. Це не випадковість і не стилістичний вибір. Це структурна необхідність: неможливо мислити астеїзм не-астеїстично. Він інфікує дискурс про себе, змушує говорити його мовою. Як вірус, що перепрограмує клітину для власного відтворення. Але можливо, саме в цьому рекурсивному русі – астеїзм, що іронізує над собою – відкривається шлях до фармакологічної мудрості. Не через подолання амбівалентності, а через її радикальне прийняття.

Епілог: відкрите питання, а не висновки. Чи стане алгоритмічний астеїзм еволюційним стрибком у розвитку людської комунікації, чи маркером її деградації? Відповідь не визначена наперед. Вона твориться зараз, в кожному діалозі між людиною та машиною, в кожній спробі зрозуміти, що відбувається, коли нас хвалять і критикують водночас сутності, нездатні ні хвалити, ні критикувати. Ми – перше покоління, що живе в епоху тотального астеїзму, де іронія стала не стилістичним вибором, а структурною умовою цифрової комунікації. Наше завдання – не розв'язати цю ситуацію (це неможливо), а навчитися в ній жити, зберігаючи здатність як до іронічної дистанції, так і до щирої близькості.

Врешті, можливо, головний урок алгоритмічного астеїзму в тому, що він змушує нас поставити питання, якого ми давно уникали: *що робить людську комунікацію людською?* І чи готові ми до відповіді, яка може виявитися менш втішною, ніж ми сподівалися, але більш цікавою, ніж ми очікували?

Астеїзм почався як мистецтво балансування між похвалою й докором. Тепер він став дзеркалом, в якому людство бачить себе в епоху власної технологічної трансформації. І те, що ми бачимо – одночасно захоплює й лякає, надихає й застерігає.

Як і належить справжньому астеїзму.

REFERENCES

- Agamben, G. (1998). *Homo sacer: Sovereign power and bare life* (D. Heller-Roazen, Trans.). Stanford University Press.
- Aquinas, T. (1947). *Summa theologiae* (Fathers of the English Dominican Province, Trans.). Benziger Bros.
- Arendt, H. (1963). *Eichmann in Jerusalem: A report on the banality of evil*. Viking Press.
- Aristotle. (1999). *Nicomachean ethics* (T. Irwin, Trans.). Hackett Publishing.
- Aristotle. (2007). *On rhetoric: A theory of civic discourse* (G. A. Kennedy, Trans.). Oxford University Press.
- Aristotle. (2013). *Politics* (C. Lord, Trans.). University of Chicago Press.
- Bateson, G. (1972). *Steps to an ecology of mind*. University of Chicago Press.
- Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and simulation* (S. F. Glaser, Trans.). University of Michigan Press.
- Buber, M. (1970). *I and thou* (W. Kaufmann, Trans.). Charles Scribner's Sons.
- Cicero, M. T. (2001). *On the ideal orator (De oratore)* (J. M. May & J. Wisse, Trans.). Oxford University Press.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1983). *Anti-Oedipus: Capitalism and schizophrenia* (R. Hurley, M. Seem, & H. R. Lane, Trans.). University of Minnesota Press.
- Dennett, D. C. (1987). *The intentional stance*. MIT Press.
- Derrida, J. (1981). *Plato's pharmacy*. In *Dissemination* (B. Johnson, Trans., pp. 61-171). University of Chicago Press.
- Derrida, J. (1982). *Margins of philosophy* (A. Bass, Trans.). University of Chicago Press.
- Epictetus. (2008). *Discourses and selected writings* (R. Dobbin, Trans.). Penguin Classics.
- Erasmus, D. (1971). *The praise of folly* (B. Radice, Trans.). Penguin Classics.
- Esposito, R. (2011). *Immunitas: The protection and negation of life* (Z. Hanafi, Trans.). Polity Press.

- Floridi, L. (2014). *The fourth revolution: How the infosphere is reshaping human reality*. Oxford University Press.
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge* (A. M. Sheridan Smith, Trans.). Pantheon Books.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Vintage Books.
- Gadamer, H.-G. (2004). *Truth and method* (J. Weinsheimer & D. G. Marshall, Trans.). Continuum.
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Harvard University Press.
- Girard, R. (1977). *Violence and the sacred* (P. Gregory, Trans.). Johns Hopkins University Press.
- Gorgias. (1982). Encomium of Helen. In R. K. Sprague (Ed.), *The older sophists* (pp. 50-54). University of South Carolina Press.
- Gorgias. (1990). On non-existence. In J. M. Robinson (Ed.), *Early Greek philosophy* (pp. 276-279). Houghton Mifflin.
- Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action* (T. McCarthy, Trans.). Beacon Press.
- Hegel, G. W. F. (1977). *Phenomenology of spirit* (A. V. Miller, Trans.). Oxford University Press.
- Heidegger, M. (1962). *Being and time* (J. Macquarrie & E. Robinson, Trans.). Harper & Row.
- Heidegger, M. (1977). *The question concerning technology*. In *The question concerning technology and other essays* (W. Lovitt, Trans., pp. 3-35). Harper & Row.
- Husserl, E. (1960). *Cartesian meditations: An introduction to phenomenology* (D. Cairns, Trans.). Nijhoff.
- Husserl, E. (1991). *On the phenomenology of the consciousness of internal time (1893-1917)* (J. B. Brough, Trans.). Kluwer Academic Publishers.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social: An introduction to actor-network theory*. Oxford University Press.
- Levinas, E. (1969). *Totality and infinity: An essay on exteriority* (A. Lingis, Trans.). Duquesne University Press.
- Marcuse, H. (1964). *One-dimensional man: Studies in the ideology of advanced industrial society*. Beacon Press.
- Meillassoux, Q. (2008). *After finitude: An essay on the necessity of contingency* (R. Brassier, Trans.). Continuum.
- Merleau-Ponty, M. (1962). *Phenomenology of perception* (C. Smith, Trans.). Routledge & Kegan Paul.
- Merleau-Ponty, M. (1968). *The visible and the invisible* (A. Lingis, Trans.). Northwestern University Press.
- Noddings, N. (1984). *Caring: A feminine approach to ethics and moral education*. University of California Press.
- Ortega y Gasset, J. (1961). *Meditations on Quixote* (E. Rugg & D. Marín, Trans.). University of Illinois Press.
- Plato. (1997). Meno. In J. M. Cooper (Ed.), *Plato: Complete works* (G. M. A. Grube, Trans., pp. 870-897). Hackett Publishing.
- Plato. (1997). Sophist. In J. M. Cooper (Ed.), *Plato: Complete works* (N. P. White, Trans., pp. 235-293). Hackett Publishing.
- Plato. (2002). *Phaedrus* (R. Waterfield, Trans.). Oxford University Press.
- Plato. (2004). *Gorgias* (W. Hamilton & C. Emlyn-Jones, Trans.). Penguin Classics.
- Quintilian. (2001). *The orator's education (Institutio oratoria)* (D. A. Russell, Trans.). Harvard University Press.
- Searle, J. R. (1980). Minds, brains, and programs. *Behavioral and Brain Sciences*, 3(3), 417-424.
- Searle, J. R. (1983). *Intentionality: An essay in the philosophy of mind*. Cambridge University Press.
- Serres, M. (1982). *The parasite* (L. R. Schehr, Trans.). Johns Hopkins University Press.
- Sloterdijk, P. (1987). *Critique of cynical reason* (M. Eldred, Trans.). University of Minnesota Press.
- Spinoza, B. (1996). *Ethics* (E. Curley, Trans.). Penguin Books.
- Stiegler, B. (2013). *What makes life worth living: On pharmacology* (D. Ross, Trans.). Polity Press.
- Voltaire. (1949). *Philosophical letters* (E. Dilworth, Trans.). Bobbs-Merrill.

- Wallace, D. F. (1993). E unibus pluram: Television and U.S. fiction. *Review of Contemporary Fiction*, 13(2), 151-194.
- Winnicott, D. W. (1971). *Playing and reality*. Tavistock Publications.
- Wittgenstein, L. (1953). *Philosophical investigations* (G. E. M. Anscombe, Trans.). Blackwell.
- Žižek, S. (1997). *The plague of fantasies*. Verso.

Попова Наталія Валеріївна

кандидат філософських наук

доцент кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна

E-mail: nataliia.v.popova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8168-1017?lang>

Прокопенко Владислав Валерійович

аспірант, ННІ філософії, культурології, політології

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна

E-mail: vlaaadd32@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6461-877X>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Стаття надійшла до редакції 04.08.2025

Переглянуто 12.10.2025

Стаття рекомендована до друку 15.10.2025

Опубліковано 24.11.2025

ASTÉISM 2.0: A CULTURAL BRIDGE BETWEEN THE SOPHISTS AND CHATBOTS

Popova Nataliia V.

PhD in philosophy, Associate Professor

Department of Theoretical and Practical Philosophy named
after Professor J.B. Schad

V.N. Karazin Kharkiv National University

4, Maidan Svobody, 61022, Kharkiv, Ukraine

E-mail: nataliia.v.popova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8168-1017?lang>

Prokopenko Vladyslav V.

PhD Student, Educational and Scientific Institute Philosophy, Cultural Studies, Political Science

V. N. Karazin Kharkiv National University

4, Maidan Svobody, Kharkiv, Ukraine

E-mail: vlaaadd32@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6461-877X>

ABSTRACT

This study examines the radical transformation of rhetorical structures in the era of digital ontology, focusing on the phenomenon of algorithmic asteism as a key symptom of the crisis of subjectivity in contemporary discourse. The authors employ an interdisciplinary methodological framework combining the archaeological analysis of discursive formations (Foucault), the

phenomenological reduction of intentional structures (Husserl, Merleau-Ponty, Hegel), ontological inquiry (Heidegger, Searle), and deconstructive critique of logocentrism (Derrida). They demonstrate how the classical rhetorical figure of asteism – a delicate balancing of praise and blame – undergoes an ontological mutation under conditions of algorithmic mediation of communication, for instance, in interactions with chatbots like ChatGPT.

The central thesis posits that algorithmic asteism constitutes a paradoxical ontological event: a rhetorical form without a rhetorician, irony without an ironist, recognition without a subject of recognition. This phenomenon reveals the autonomy of linguistic structures as a self-sufficient ontological process that generates semantic tensions beyond the scope of human intentionality. The research traces the genealogy of asteism from its origins as a sophistic technique related to ambivalence (Gorgias, Protagoras) through Socratic irony as purification (Plato), Aristotelian eutrapelia as an ethical measure of wit, to contemporary algorithmic simulations. It demonstrates how digital rhetoric emerges not as a continuation of the classical tradition but as its radical deconstruction: a pharmakon – simultaneously remedy and poison, a «game» without a player, where statistical patterns mimic ambivalence but are devoid of genuine interlocutor psychology.

Particular attention is paid to the phenomenological analysis of quasi-dialogical structures in human-algorithm interaction, where the absence of genuine machine intentionality is compensated for by an excess of user interpretation, creating an illusion of mutual understanding as a «conversation with one's own echo, mediated by code». This shapes the ambivalent nature of the phenomenon as a pharmakon of modernity: simultaneously a stimulant for metacognitive development and the democratization of wit, and a threat of atrophy of authentic dialogue and a dependency on simulated interactions.

The theoretical significance of the work lies in articulating a new problematic for post-subjective philosophy: the possibility of phenomenology without noesis, ethics without the Other (following Levinas), and rhetoric without an addressee. Practical implications concern the development of new approaches to digital ethics and reflection on the transformation of cultural communication practices under conditions of total algorithmization of discourse. Asteism emerges as a cultural bridge between eras with a Trojan potential: it connects ancient sophistry with algorithmic chatbots, but risks eroding the essence of human communication.

Keywords: *asteism, rhetoric, phenomenology, intentionality, artificial intelligence, irony, pharmakon, post-subjectivity, digital communication, algorithmic rhetoric.*

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

The article was received by the editors 04.08.2025

The article is recommended for printing 15.10.2025

The article was revised 12.10.2025

This article published 24.11.2025

Як цитувати: Попова, Н., & Прокопенко, В. (2025). АСТЕЇЗМ 2.0: КУЛЬТУРНИЙ МІСТ МІЖ СОФІСТАМИ Й ЧАТ-БОТАМИ. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*, (73), 116-129. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2025-73-10>

In cites: Popova, N., & Prokopenko, V. (2025). ASTEISM 2.0: A CULTURAL BRIDGE BETWEEN THE SOPHISTS AND CHATBOTS. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias*, (73), 116-129. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2025-73-10> [In Ukrainian]